

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण : मातृभाषेला मिळालेली संजीवनी

डॉ.विजय रूपराव राऊत

सहयोगी प्राध्यापक, मराठी प्राध्यापक

श्री पंढरीनाथ कला- वाणिज्य महाविद्यालय, नरखेड

इमेल- parambiraut@gmail.com मोबा. ९८५०२३६८७९

प्रस्तावना :

काळानुसार, गरजेनुसार बदल आत्मसात करणे अगत्याचे असते. काळानुसार जगातील अनेक घटकांची स्थिती बदललेली असते. त्यामुळे त्याला समजून घेण्याकरिता नव्या सूत्रांची, शास्त्राची, संहितेची, सिद्धांताची आवश्यकता अपरिहार्य असते. या अपरिहार्यतेतून नव्या शिक्षणाचा जन्म होत असतो. आजच्या तंत्रज्ञानाच्या विशाल गुंतागुंतीच्या जगात त्याच तोलामोलाचे किंबहुना त्याला समजून घेऊन काळाच्या हातात हात घालून भ्रमंती करायला लावणारे शिक्षण अत्यावश्यक झालेले आहे. जगातील प्रत्येक देश आपापल्यापरीने या आधुनिकतेला सामोरे जाण्याचा प्रयत्न करित आहे. त्यासाठी पहिले अग्रक्रमाने काम म्हणजे मूलभूत शिक्षणात बदल घडवून देशाच्या नव्या पिढीला सक्षम करणे आवश्यक ठरते. शिक्षण हे एक असे शस्त्र आहे की, ज्यामुळे तुम्ही जगात बदल घडवू शकता. म्हणून भारत सरकारनेही भारतीय शिक्षणात काळाची गरज म्हणून वेळोवेळी बदल केलेला आहे. भारतात प्रथम १९६८ मध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण अस्तित्वात आले. त्यानंतर १९८६ मध्ये ते आले. त्यात पुन्हा १९९२ मध्ये त्यात काही सुधारणा केल्या गेल्या. त्यानंतर तब्बल ३५ वर्षांनंतर २९ जुलै २०२० केंद्राने नवीन शैक्षणिक धोरण स्वीकारले आहे. त्या धोरणात मातृभाषेला किती महत्त्व दिलेले आहे आणि त्यातून काय साध्य होणार आहे याची उकल करण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत शोधनिबंधातून केलेला आहे.

सारांश (Abstract) :

नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण २०२० हे पूर्णतः विद्यार्थ्यांच्या संवागीण विकासासाठी अभिनव असे पाऊल आहे. यात सर्वगुणकलासंपन्न असा विद्यार्थी डोळ्यासमोर ठेऊन आणि वर्तमान परिस्थितीला केंद्रस्थानी ठेऊन हा कृतिआराखडा तयार केलेला आहे. पण याचबरोबर हे नवीन शैक्षणिक धोरण अनेक मूलभूत सामाजिक घटकावयवांचे पुनरोत्थान करणारे असे आहे. भारतीय भाषेच्या संवर्धनाकरिता अतिशय उपयोगी असे हे

धोरण मातृभाषेला महत्त्व अधोरेखित करणारे आणि संस्कृतचे जतन करणारे असे ठरते. प्रत्येक प्रदेशातील बोलीभाषा आणि प्रमुख भाषा यामध्ये अनुत्सुत असलेले ज्ञानभंडार यानिमित्ताने जपले जाईल यात शंका नाही. त्याचबरोबर अल्पवयीन विद्यार्थ्यांमध्ये वाढत चाललेली शिक्षणाविषयीची भीती आणि अनास्था यानिमित्ताने काही प्रमाणात दूर होऊ शकेल. या सर्व शक्यतांचा विचार केल्यास नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरणाची फलश्रुती सहज लक्षात येण्यासारखी आहे.

कीजशब्द (key words) : मातृभाषा, शिक्षण

नवीन शैक्षणिक धोरणाची गरज :

या धोरणाची आवश्यकता मुळात एकविसावे व त्यापुढील शतक आणि त्यातील आव्हाने पेलण्याची क्षमता युवा पिढीत निर्माण करणे हेच आहे. 'एकविसाव्या शतकाच्या गरजा लक्षात घेता, चांगल्या विचारवंत, अष्टपैलू आणि कल्पक व्यक्ती विकसित करणे हे दर्जेदार उच्च शिक्षणाचे उद्दिष्ट असले पाहिजे. यात एखाद्या व्यक्तीला एक किंवा अनेक विशिष्ट आवडीच्या क्षेत्रामध्ये मखोल अभ्यास करणे शक्य झाले पाहिजे. तसेच चारित्र्यविषयक, नैतिक आणि घटनात्मक मूल्ये, बौद्धिक कुतूहल, वैज्ञानिक स्वभावधर्म, कल्पकता, आणि सेवाभाव याशिवाय शास्त्र, सामाजिक शास्त्र, कला, मानव्यशास्त्र, भाषा याबरोबरच व्यावसायिक, तांत्रिक आणि व्यवसायारी संबंधित विषय यासह एकविसाव्या शतकातील क्षमता विकसित करणे शक्य झाले पाहिजे. उच्च शिक्षणामुळे वैयक्तिक यश आणि आत्मज्ञान, निर्माणकारी सार्वजनिक सहभाग आणि समाजाला उत्पादनशील योगदान साध्य करता यायला हवे. अधिक अर्थपूर्ण आणि समाधानकारक जीवन व कामाचे स्वरूप यासाठी विद्यार्थ्यांना तयार केले पाहिजे आणि आर्थिक स्वातंत्र्य प्राप्त करण्यासाठी सक्षम केले पाहिजे.' या उद्देशाने नवीन राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण तयार केलेले दिसते. एक सर्वसमावेशक धोरण म्हणून आणि विद्यार्थ्यांचा खऱ्या अर्थाने संवागीण विकासाच्या दृष्टीने हे नवीन शैक्षणिक धोरण महत्त्वपूर्ण असे आहे.

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक ९ - मार्च २०२४ (त्रैमासिक)

- शके १९४५
- वर्ष : ९२
- पुरवणी अंक : ९

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे
- प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक वैसाणे
- प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्राचार्य डॉ. यशवंत पाटील
- डॉ. मनीषा नागपूरे
- डॉ. अमृता डोरलीकर

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७१, ९४०४५७७०२०

Email ID : rajwademandaldhule1@gmail.com

rajwademandaldhule2@gmail.com

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

अंक मूल्य रु. १००/-

वार्षिक वर्गणी (फक्त अंक) रु. ५००/-, लेख सदस्यता वर्गणी : रु. २५००/-

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिन्डे, पुणे.

टीप : या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

१) डॉ. नरेंद्र घरत
मराठी विभाग प्रमुख
श्री विज्ञानी नगर महाविद्यालय, नागपूर
९८८१९२०६२८
ई-मेल - gharatnarendra78@gmail.com

२) प्रा. डॉ. विजय राऊत
श्री पंढरीनाथ कला-वाणिज्य महाविद्यालय, नरखेड
९८५०२३६८७९
ई-मेल - parambiraut@gmail.com

प्रास्ताविक

आज पत्रकारितेचा झपाट्याने विकास होत असून मानवी समाजजीवनाच्या जवळ जवळ सर्वच क्षेत्रात पत्रकारितेचा संचार होऊ लागला आहे. चित्रपट आणि नाटक या रंजनप्रधान कलाकारांना जीवनात महत्त्वाचे स्थान असल्याने पत्रकारितेत विशेषतः वृत्तपत्रातही महत्त्वाचे स्थान प्राप्त झाले आहे. यामुळेच चित्रपट, नाट्य आस्वादलेखनाची गरजही मोठ्या प्रमाणावर निर्माण झाली आहे. नाट्य-चित्रपट या कलांचा, समाजजीवनावर प्रभाव पाहता या कलांचे आस्वादलेखन करणाऱ्यांची जबाबदारी वाढलेली आपणांस दिसून येते. यामुळेच या कलांचे आस्वाद लेखन करणारा, उच्च आस्वादक क्षमता असणारा असणेही आवश्यक झाले आहे. कारण नाट्य-चित्रपटांची संख्या आणि प्रेक्षकांचीही संख्या विपुल झाली असली तरी या कलांची उचित जाण, त्यानुसार उचित अभिरुची असलेला प्रेक्षकवर्ग संख्येने कमीच म्हणावा लागेल. अशा या सामान्य प्रेक्षकांची अभिरुची घडविणे, संपन्न करणे, या कलांना प्रेक्षकवर्ग मिळवून देण्यासोबतच समाजाच्या संपन्नतेला हातभार लावणे या कलाकडे पाहण्याची कलात्मकदृष्टी निर्माण करणे, त्यातील सौंदर्यस्थळांची ओळख देऊन सौंदर्यस्थळे हेरण्याची क्षमता निर्माण करणे, रसिक-आस्वादानात्मक परिचय घडविणे अशा विविध जबाबदाऱ्या आज माध्यमातून आस्वाद लेखन करणाऱ्यांवर येवून पडलेल्या आहेत. म्हणूनच नाट्य व चित्रपट कलांचे आस्वादलेखन म्हणजे काय, ही आस्वाद प्रक्रिया घडताना कोणकोणते घटक विचारात घ्यावे हे लेखन करणाऱ्याला माहित असणे गरजेचे असते.

नाट्य - चित्रपट आस्वादलेखनात विचारात घ्यावयाचे घटक :-

नाट्य व चित्रपटावरील आस्वादलेखनात लेखकाने नाट्य-चित्रपटाकडे विविध पैलूंनी पाहून सौंदर्य हेरायचे असते. या दोन्हीही दृक-श्राव्य स्वरूपाच्या कला असल्याने त्यांच्या आस्वादात विचारात घ्यावयाच्या काही घटकांबाबत

(२८४)

एकसारखेपणा दिसून येतो. म्हणजेच चित्रपटाची कथा, पटकथा, नाट्यसंहिता इ. या कलांतील साहित्यकृतीचा विषय कौटुंबिक आहे, राजकीय आहे, सामाजिक आहे की अजून काही, तसेच कलावंताचा अभिनय, संगीत, गीत, नेपथ्य, प्रसंग या दृश्यांचे परिमाण, मांडणी व सादरीकरण, कलामूल्ये व रंजनमूल्ये, भाषा, प्रेक्षकावरील परिणाम इ. घटक विचारात घेऊन हे लेखन करावयाचे असते. अर्थात, अशा काही बाबतीत या दोन्ही कलांमध्ये काहीएक संबंध असला तरी या दोन्ही कलांमध्ये अंतरंग आणि बाह्यरंगदृश्या काही फरकही असलेला दिसतो. त्यामुळे हा फरक लक्षात घेऊन त्या-त्या कलेचे आस्वादलेखन करणे आवश्यक असते.

नाटक

नाटक हा भारतातील अतिशय लोकप्रिय आणि प्राचीन परंपरा लाभलेला प्रकार आहे. म्हणून भारतीय माणूस नाट्यवेडा असल्याचे म्हटले जाते. असे असले तरी नाट्यगृहांचा अभाव व इतर अनेक अडचणींमुळे आज नाटकाचा प्रेक्षकवर्ग मर्यादित आणि विशिष्ट वर्गापुरता सीमित असलेला दिसतो. त्यामुळे नाटकाचा प्रेक्षक आज बहुतांश स्वरूपात नाट्य वाचनातून किंवा दूरदर्शन सारख्या माध्यमाद्वारे नाटक पाहण्यातून नाटकाचा आस्वाद घेणारा आहे, हे लक्षात घेऊन आज आस्वादलेखकाला लेखन करणे आवश्यक ठरते. या दृष्टीने नाट्य आस्वादलेखन, चित्रपट आस्वादलेखनापेक्षा काहीसे वेगळे असल्याचे लक्षात घ्यावे लागते. नाट्यसंहिता आणि संहितेचे सादरीकरण या दोन्हीनाही या आस्वादलेखनात प्राधान्य घ्यावे लागते. नाटक हे शब्दांच्या माध्यमातून लिहिले जाते. नट, दिग्दर्शक, तंत्रज्ञ हे सारे रंगकर्मी नाटककाराचा शब्द फुलवण्यासाठी, दोन शाब्दिक ओळीमधला, प्रसंगी शब्दांमधला अर्थ प्रकट करण्यासाठी आणि तो लोकांपर्यंत परिणामकारकरित्या पोहोचविण्यासाठी झटत असतात. हे लक्षात घेऊन नाट्य आस्वादकाने जसे नाटककारांच्या शब्दाकडे लक्ष द्यायचे असते तसेच तो प्रेक्षकांपर्यंत पोहोचविण्यासाठी प्रयत्न करणाऱ्या या इतर

ग्रामजीवनाच्या सनातन
व्यवस्थेचा वेध - 'कोंडी'

डॉ. विजय राजुत
फेसलर तथा मराठी विभागप्रमुख,
पंढरीनाथ कला- वाणिज्य
महाविद्यालय, नरखेड, जि. नागपूर
दूरभाष : ९८५०२३६८७९
parambiraut@gmail.com

यंदाच्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष सुप्रसिद्ध मराठी साहित्यिक डॉ. रवींद्र शोभणे यांच्या लेखनशैलीची पृथगात्मता वास्तव विषयाच्या निवडीत आणि रचनेत आहे. फार अलंकारिक लेखनाचे आर्जव त्यांची प्रतिभा कधी करीत नाही. 'या हृदयीचे त्या हृदयी' नीट पोहचले पाहिजे हाच त्यांच्या लेखनाचा मूळ धर्म. त्यांची पहिली 'प्रवाह' ही कादंबरी १९८३ सालची. त्यानंतर 'रक्तध्रुव', 'चिरेबंद', 'सव्वीस दिवस', अशा विविधांगी आशयविषयाची मांडणी करणाऱ्या कादंबऱ्या त्यांनी लिहिल्या त्याहीपेक्षा महाभारताची तर्कनिष्ठ मांडणी करणारी 'उत्तरायण' ही बृहद कादंबरी मराठी साहित्यात मैलाचा दगड ठरली आहे. महाभारताचा मूल्यवेध घेण्याचा यशस्वी प्रयत्न त्यांनी या कादंबरीतून केला. त्यानंतर भारतीय राजकीय व्यवस्थेवर आधारलेली 'पडघम', 'अश्वमेघ', 'होळी' या त्रिखंडात्मक कादंबऱ्या राजकीय कादंबऱ्या म्हणून मराठी साहित्यात नावाजल्या गेल्या. 'कोंडी' (१९९२) ही डॉ. रवींद्र शोभणे यांची सुरुवातीच्या काळातील वास्तवाधारित ग्रामजीवन अनेक परिमाणांनी सुस्पष्ट करणारी अशी ग्रामीण कादंबरी. जागतिकीकरणाची चाहूल कादंबरीच्या माध्यमातून दिसून येते. ग्रामीण जनजीवन त्यांनी स्वतः बघितले, भोगले म्हणूनच की काय त्यांच्या लेखनातील अकृत्रिमता त्यांच्या साहित्यकृतीला एक वेगळी ओळख देणारी ठरते. अनुभवातून लेखणीत उतरायला लागणारी सामग्री त्यांना जुळवावी लागत नाही; त्यामुळे लिखाणातील परिपक्वता आणि अस्सलता सहज दिसून येते. भारतीय ग्रामीण समाजाचे सगुण दर्शन त्यांच्या इतर कादंबऱ्याप्रमाणे 'कोंडी'तही वाचकांना झाल्याशिवाय राहत नाही. गावखेड्यातील पाटील, मालगुजार, लाचार मजूर, जातपात, पिढ्यानपिढ्या उपकाराच्या ओझ्याखाली कणहत असलेली गरीब माणसे, त्यांचे शोषण, राजकारण, शेतीवाडी, हेवेदावे, या सर्व घटकांनी मिळून उभी असलेली खेडी किती विलक्षण गुंतागुंतीची आणि अनाकलनीय असतात याची जाणीव कोंडी वाचल्यानंतर कळायला येते. सुखी समाधानी, निसर्गाच्या कुशीत गुण्यागोविंदाने नांदणारे, शेती करणारे, सणवार मोठ्या एकोप्याने साजरे करणारे, एकमेकांच्या दुःखात सहभागी होणारे, अठरापगड जाती एकत्र नांदणारे म्हणून नावलौकिक असलेल्या खेड्याचा अलक्षित पट डॉ. शोभणे 'कोंडी' या कादंबरीच्या माध्यमातून स्पष्ट दाखवितात. एका खेड्याच्या भूगोलात किती भयानक ज्वालामुखी फुटत असतात आणि कित्येकांना त्या झळीत होरपळ्यावे लागते हे उमगल्यानंतर भारतीय समाजव्यवस्थेचा, स्तरीकरणाचा, दमनाचा खरा परिचय आपल्याला चकित करणारा असतो. शहर असो वा खेडी त्यात 'गरीब-मजूर' हा प्रस्थापितांसाठीचा महत्तम साधारण विभाजक ठरतो हे वास्तव ही कादंबरी हटकून प्रकट करते.

'कोंडी' ही १९९२ सालची कादंबरी. विविध संस्थेचे प्रतिष्ठित असे चार पुरस्कार या कादंबरीला मिळालेले आहे. वसंता गणपत सातपुते हा या कादंबरीचा अंशतः पराभूत तरीही चिरेबंद व्यवस्थेला भेदू पाहणारा गरीब तरुण. त्याचा स्वाभिमान आणि त्याच्यात असलेली माणूस असण्याची जाणीव ही त्याची मुख्य शस्त्रे आहेत. जन्मजात लाभलेल्या या शस्त्रांनी तो सतत अन्यायाविरुद्ध लढत असतो. शामराव पाटलाच्या शेतात कामाला असताना श्रेषर मशीनमध्ये त्याच्या वडिलाचे गणपत सातपुतेचे दोन्ही हात सापडून तो जन्माचा टुंडा होतो. घरची गरिबी आणि त्यात घराचा मालकच निकामी झाला

■ जानेवारी-फेब्रुवारी-मार्च २०२४

६६

या कादंबरीचे 'कोंडी' हे नाव अनेकांथाने योग्य ठरले आहे. मराठी साहित्यात कस निर्माण करणारी तद्वतच तरुणांच्या व्यक्तिमत्त्वात शौर्य ओतणारी ही महत्त्वाची कादंबरी होय, वसंताची प्रस्थापितांनी केलेली कोंडी, गणपतचे हात दुन्दुभे झाल्यामुळे त्याची जगण्याची आणि काम करण्याच्या इच्छेची झालेली कोंडी, निर्मलची लग्न न जुळत असल्यामुळे तिच्या तारुण्याची होत असलेली कोंडी, अशा अनेक कोंडींना माणूस समोर जात असतो. कधी कोंडी फोडण्यात यशस्वी होतो, कधी कोंडीत सापडून पराभूत होतो.

९९

At.Post.Limbaganesh,Tq.Dist.Beed Pin-431126 (Maharashtra)

Certificate Of Publication

This is to certify, that the review board of our research journal accepted the research paper/article titled

सूचना प्रौद्योगिकी और अनुसंधान का खेल क्षेत्र में मूल्य of

Dr./Mr./Miss/Mrs. Dr. Samir K. Pahune

It is peer reviewed and published in the Issue 49 Vol. 04 in the month of Jan. To March 2024.

Thank you for sending your valuable writing for Vidyawarta Journal

Indexed (IJIF)

Govt. of India,
Trade Marks Registry
Regd.No.2611690

ISSN-2319 9318

Editor in chief
Dr. Babu G. Gholap

Participating Principal
Shree Panjabrao Chavan Arts & Commerce
College, Beed

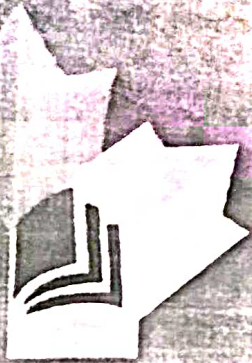
विद्यावार्ता

Issue-49, Vol-04, Jan. to March 2024

Peer Reviewed International Multilingual Research Journal

MAH/MUL/03051/2012
ISSN-2319-9318

Editor

Dr. Bapu G. Gholap

Officiating Principal
Shree Pandharinath Arts & Commerce
College, Narkhed

MAH MUL/03051/2012
ISSN: 2319 9318

Vidyawarta[®]
Peer-Reviewed International Journal

Jan. To March 2024 | 09
Issue-49, Vol-04

40) दलित महिला काव्य में लिंगभेद की समस्या का चित्रण
विरादार रंजना, नांदेड ||186

41) सूचना प्रौद्योगिकी और अनुसंधान का खेल क्षेत्र में महत्व
Dr. Samir K. Pahune, Narkhed, Dist.- Nagpur ||188

42) आरक्षित वर्ग के बी. एड. महाविद्यालय के छात्र और छात्राओं के....
संतलाल रावत, नरेन्द्र शर्मा, मेरठ ||192

www.vidyawarta.com/03 | http://www.printingarea.blogspot.com

Officiating Principal
Shree Panchanath Arts & Commerce
College, Narkhed

विद्यावार्ता: Interdisciplinary Multilingual Refereed Journal Impact Factor 9.29 (IIJIF)

सूचना प्रौद्योगिकी और अनुसंधान का खेल क्षेत्र में महत्व

Dr. Samir K. Pahune
Asst Director of Physical Education and Sports
Shree Pandharinath Art and Commerce
College Narkhed, Dist. Nagpur

सारांश :

खेलों की उत्पत्ति उतनी ही पुरानी है जितनी मानव जाति का इतिहास . शुरूआत में यह केवल मनोरंजन के लिए किया जाता था, लेकिन अब खेल नाम, प्रसिद्धि और वित्तीय लाभ और लाभदायक व्यवसाय बन गए हैं. आधुनिक खेल प्रतिस्पर्धा की भावना से भरे हुए हैं और जीतने के लिए खेले जाते हैं. खेल दुनिया भर में दिन का क्रम बन गया है। खेलों में उत्कृष्टता वाले देशों को साथी देशों से विशेष ध्यान मिलता है। नतीजतन, सभी देश खेल के क्षेत्र में उत्कृष्टता प्राप्त करने में गंभीरता से शामिल हैं, आजकल खेल केवल मांसपेशियों की शक्ति का प्रदर्शन नहीं है, बल्कि दिमागी खेल है। स्वस्थ शरीर के साथ स्वस्थ मन भी जरूरी है। भारत दुनिया का दूसरा सबसे अधिक आबादी वाला देश है। लेकिन खेल के क्षेत्र में वे पिछड़े रहे हैं और ओलंपिक में स्वर्ण पदक जीतना अभी भी भारतीय एथलीटों के लिए मुश्किल है। स्वतंत्रता के बाद, देश में बड़ी संख्या में शारीरिक शिक्षा और खेल संस्थान स्थापित किए गए हैं, जिनमें से कुछ संबंधित क्षेत्रों में अनुसंधान कार्यक्रम प्रदान करते हैं. इसलिए, एथलीटों और खेल वैज्ञानिकों को खेल प्रदर्शन को बढ़ाने के लिए नई विधियों और तकनीकों की पहचान करनी चाहिए उपरोक्त सभी को ध्यान में रखते हुए, खिलाड़ियों और खेल वैज्ञानिकों को समयबद्ध, प्रभावी और कुशल तरीके से अद्यतन जानकारी प्रदान की जानी चाहिए पुस्तकालय और सूचना केंद्र इस संबंध में महत्वपूर्ण भूमिका निभा सकते

हैं, उन्हें खिलाड़ियों और खेल वैज्ञानिकों को उनकी जरूरतों के आधार पर संग्रह विकसित करते हुए सूचना प्रौद्योगिकी आधारित सूचना सेवाएं भी प्रदान करनी चाहिए. इस संबंध में प्रस्तुत शोध पत्र में खेल के क्षेत्र में अनुसंधान एवं प्रौद्योगिकी तथा उसके महत्व को परिलक्षित किया गया है।

सूचकशब्द : खेल, अनुसंधान, प्रौद्योगिकी, शारीरिक शिक्षा

उद्देश्य :

- खेलों के इतिहास का अध्ययन करना
- खेल के क्षेत्र में अनुसंधान की आवश्यकता का अध्ययन करना
- खेल के क्षेत्र में सूचना प्रौद्योगिकी की आवश्यकता का अध्ययन करना
- खेल विज्ञान की आवश्यकता का अध्ययन करना

परिचय :

खेल की उत्पत्ति का पता किसी भी सभ्यता की शुरूआत से लगाया जा सकता है। विश्व इतिहास विभिन्न संदर्भों में खेलों का उल्लेख करने वाले उदाहरणों और उपाख्यानो से भरा पड़ा है। हर सभ्यता, ग्रीक, रोमन, भारतीय और चीनी, ने अपने स्वदेशी खेलों का विकास किया और उन्हें संस्कृति का एक अभिन्न अंग बनाया. प्राचीन काल में सांस्कृतिक नैतिकता और नैतिकता के प्रसार के लिए खेलों को एक माध्यम के रूप में उपयोग किया जाता था. खेल मानव जाति के इतिहास जितना पुराना है क्योंकि शारीरिक गतिविधि मानव अस्तित्व का आधार है और मनोरंजन मानव जाति की मूलभूत आवश्यकता है। चाहे औपचारिक रूप से संगठित हों या न हों, प्रागैतिहासिक काल से मानव इतिहास में खेलों और खेलों ने एक महत्वपूर्ण भूमिका निभाई है क्योंकि जीवित रहने के लिए शारीरिक रूप से फिट होना आवश्यक था. इसलिए, शारीरिक गतिविधि का उपयोग सभी समाजों द्वारा आत्म-संरक्षण, स्वास्थ्य और भलाई और मनोरंजन के लिए किया जाता है। शारीरिक शिक्षा के रूप में संगठित शारीरिक गतिविधि की अवधारणा शिक्षा की आधुनिक अवधारणा के साथ उत्पन्न हुई. आजकल यह एक

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक
॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक १ - जून २०२३ (त्रैमासिक)

- शके १९४६
- वर्ष : ९२
- पुरवणी अंक : १

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक बैसाणे
- प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा
- प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्राचार्य डॉ. प्रकाश पवार
- सहा. प्रा. विजय रहांगडाले

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७९, ९४०४५७७०२०

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

मूल्य रु. १००/-

वार्षिक वर्गणी रु. ५००/-, आजीव वर्गणी रु. ५०००/- (१४ वर्षे)

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंदे, वारजे-माळवाडी, पुणे ५८.

महाराष्ट्र राज्य साहित्य आणि संस्कृती मंडळाने या नियतकालिकेच्या प्रकाशनार्थ अनुदान दिले आहे. या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

10. **NEP 2020 : Impact of techno - education skill enhancement programme on technology adoption among young generation**
- Ravisha R. Ambekar ----- 53
11. **Influence of National Education Policy on Higher Education**
- Dr. Mangala V. Ambadkar ----- 59
12. **The impact of Technology on National Education Policy 2020 With reference to Commerce education in Amravati District**
- Dr. Mangala Bhagawat ----- 64
13. **Make in India for Self-Reliant**
- Mr. Rahul Vasanttrao Zade, Mr. Dnyaneshwar Prakash Maule ----- 70
14. **Challenges in the Implementation of New Education Policy-2020 in the Colleges of Rural Area**
- Shashikant Sitaram Shende ----- 76
15. **Curriculum Development and Implementation in National Education Policy for Commerce stream**
- Dr. Ashish P. Mohta ----- 81
16. **New Education Policy 2020 : India's New Beginning**
- Dr. Ravi S. Sorte ----- 87
17. **Contribution of Indian sports sector and innovative research towards Vishwaguru**
- Dr. Anil Walke ----- 92
18. **"NEP-2020 Will Boosterdose as Pannaceea for India To Become Atmanirbhar Tends Vishwagure....."**
- Dr. Prashant M. Jadhao ----- 96
19. **From The Perspective of India NEP-2020 Curriculum Development in Physical Education**
- Prof. Dr. Sudhir Kahate, Prof. Dr. Zakir S. Khan ----- 102

New Education Policy 2020 : India's New Beginning

Dr. Ravi S. Sorte

(Associate Professor),

Department of Economics

Shree Pandharinath Arts and Commerce College, Narkhed.

ravissorte@gmail.com, Mobile -9960183021

Abstract :

The New Education Policy (NEP) 2020 is an attempt to reform the education system in India. The policy aims to make education more accessible, inclusive, and holistic. It seeks to promote a multidisciplinary approach to learning, emphasizing critical thinking, creativity, and problem-solving skills. The NEP also aims to provide greater autonomy to educational institutions and to improve the quality of teaching and learning. This paper reviews the key features of the NEP 2020 and discusses the opportunities and challenges it presents for India.

Keywords: New Education Policy, multidisciplinary learning, critical thinking, creativity, problem-solving skills

Introduction :

India's long-awaited New Education Policy (NEP) was finally unveiled on July 29, 2020, after three decades of its predecessor. The NEP 2020 proposes to revamp the education system in India, which has been lagging behind in quality, relevance, and access. The policy aims to transform education from a rigid, teacher-centered approach to a more student-centered, flexible system that promotes creativity, critical thinking, and problem-solving skills. The NEP also envisions a holistic, multidisciplinary approach to education, making it more inclusive and accessible to all. This paper examines the key features of the NEP 2020 and evaluates the potential opportunities and challenges it presents for India.

Background :

The NEP 2020 was announced on July 29, 2020, by the Ministry of Human Resource Development, which was subsequently renamed as the Ministry of Education. The policy was drafted by a committee headed by Dr. K. Kasturirangan, a former chairman of the Indian Space Research Organization (ISRO). The NEP 2020 aims to replace the National Policy on Education, which was last revised in 1992.

Salient Features of NEP :

- i. Ensuring Universal Access at All Levels of schooling from pre-primary school to Grade 12;
- ii. Ensuring quality early childhood care and education for all children between 3-6 years;
- iii. New Curricular and Pedagogical Structure (5+3+3+4);
- iv. No hard separations between arts and sciences, between curricular and extra-curricular activities, between vocational and academic streams;
- v. Establishing National Mission on Foundational Literacy and Numeracy;
- vi. Emphasis on promoting multilingualism and Indian languages; The medium of instruction until at least Grade 5, but preferably till Grade 8 and beyond, will be the home language/mother tongue/local language/regional language.
- vii. Assessment reforms - Board Exams on up to two occasions during any given school

Recent Policy on Employment and Unemployment in India

Prof. Dr Ravi S Sorte

Associate Professor, Shree Pandharinath College, Narkhed, MS (INDIA)

Email: ravissorte@gmail.com

Abstract: India has the second largest labor force in the world, but it also has a high unemployment rate. In recent years, the government of India has implemented a number of policies aimed at addressing the issue of unemployment. Unemployment is a significant economic and social problem in India. The unemployment rate has been rising recently, particularly among youth and women. The government has implemented a number of policies in an attempt to address the issue of unemployment, but the effectiveness of these policies is still being debated.

This paper reviews the current policies on employment and unemployment in India. It discusses the objectives of these policies, the programs and schemes implemented, and the challenges. To solve India's unemployment problem, the government needs to focus on creating more high-quality jobs in the formal sector.

Keywords: India, employment, unemployment, policy, labor force, skills, informal sector

1. INTRODUCTION

India has a population of over 1.3 billion people, and the labor force is estimated to be around 495 million. This makes India the second largest labor force in the world, after China. However, India also has a high unemployment rate, which was estimated to be 8.2% in 2023. India has a long history of high unemployment. In recent years, the unemployment rate has been exceptionally high among youth and women. The government has implemented a number of policies in an attempt to address the issue of unemployment.

In developing and underdeveloped countries, there is a tremendous increase in population as compared to developed countries. Due to the rapid growth, there is also an increase in the labor force. As a result, there is a close relationship between the population and labor force. Since the increase in population is complementary to the labor force, a correlation can be seen that "increase in population - increase in labor force - increase in employment". But the question of consideration arises when to what extent the available manpower is getting employment. This is very important in terms of development [1].

In 1991, globalization, liberalization and privatization started on a large scale under the 'New Economic Policy'. Along with this, more facilities were made available for FDI and FII. On July 24, 1991, the 'New Industrial Policy' was declared. Under this, many industries started entering India and employment opportunities were created to some extent. Along with this, the government also decreased the number of certified and licensed industries in the public sector. Therefore, there has been a huge increase in Foreign Direct Investment (F.D.I.) and Foreign Institutional Investment (F.I.I.), even if the development of industrial structure does not remain constant, due to various reasons, the number of industries has not increased according to the same principle as required by the region. As a result, India's population increased on a large scale, while the available labor force did not get the required employment. Pvt. In their explanation of economics by Robbins, "Economics is the science of practicing human efforts in order to combine unlimited needs, limited but alternative means of use." But the government and the economists are continuously making efforts to get employment by the available manpower in order to combine alternative use industries or factories.

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक १२ - डिसेंबर २०२३ (त्रैमासिक)

● शके १९४५ ● वर्ष : ९१ ● पुरवणीअंक : १२

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे
- प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक बैसाणे
- प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्रा.गणेश बेले
- प्रा.डॉ.प्रमोद अलोने
- प्रा.डॉ.किशोरचंद्र रेवतकर

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७१, ९४०४५७७०२०
ई-मेल : rajwademandaldhule1@gmail.com
rajwademandaldhule2@gmail.com

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

अंक मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी (फक्त अंक) रु. ५००/-; सदस्यता वर्गणी : रु. २५००/-

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे २१.

टीप : या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

- १९ चंद्रपूर जिल्ह्यातील कृषी व्यवसायातील शेतमजुरांची भूमिका : एक अध्ययन
- १) प्रा.राजेंद्र माळेकर, तुळूम, चंद्रपूर. २) डॉ.सुहास तेलंग, भद्रावती ----- ८७
- २० निपेधनामा काव्यसंग्रहातील सामाजिक जाणिवांचा वेध -
- १) प्रा.रंजिता अवघडे, चंद्रपूर. २) डॉ.संतोष देठे, राजुरा ----- ९०
- २१ भारतातील वाढत्या बेरोजगारीची समस्या - डॉ.रवि सोरटे, नारखेड, जि.नागपूर ----- ९५
- २२ प्राचीन भारतातील समस्यात्मक स्त्रिजीवन व न्यायव्यवस्था
- डॉ.आर.पी. झनके, साखरखेडा ----- १००
- २३ महिलांवरील अत्याचार आणि त्यावरील उपाययोजना - डॉ.संतोष मेंढेकर, बेसा, नागपूर. ---- १०४
- २४ किशोर सानप यांच्या हारास कादंबरीतील राजकीय स्त्री शोषण अभ्यास
- प्रा.शशीमोहन थुटे, समुद्रपूर ----- १०८
- २५ भारतातील हुंडा प्रथा एक आर्थिक समस्या : कारणे, परिणाम व उपाय
- प्रा.डॉ.शंकर सावंत, दारव्हा ----- ११२
- २६ भारतीय अर्थव्यवस्थेत बेकारी एक निरंतर समस्या - डॉ.विजय बनसोड, नागपूर ----- ११६
- २७ महाविद्यालयीन ग्रंथालयातील अध्ययनास उपयुक्त प्रेरक उपक्रमांचा अभ्यास
- १) प्रा. विठ्ठल जाधव, लातूर, २) डॉ.विक्रम व्ही. गिरी, किल्लारी ----- १२०
- २८ भारतातील जातीय राजकारण- एक सिंहावलोकन - डॉ.वामन खोब्रागडे, हिंगणा, नागपूर ---- १२६
- २९ डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर : मूकनायक वृत्तपत्रातील विचार व भाषाशैली
- डॉ.विशाखा कांबळे, नागपूर ----- १३०
- ३० भारतीय लोकशाही : वास्तव व भवितव्य
- डॉ.विशाखा कांबळे, नागपूर ----- १३५
- ३१ आधुनिक समाजातील किशोरवयीन मुलींचे सामाजिक सक्षमीकरण : साहित्य परीक्षण
- १) प्रा.तृष्णा शास्त्रोकार, २) डॉ.लता सावरकर, गडचिरोली ----- १४०
- ३२ पुष्यमित्र शृंग : नायक अथवा खलनायक - डॉ. सी.पी.गुप्ता, हरदा, मध्यप्रदेश ----- १४३
- ३३ कोविड-१९ एवं नए वैरिएंट जेएन१ का भारतीय अर्थव्यवस्था पर प्रभाव : एक विवेचन
- डॉ.हर्षना सोनकुसरे, नागपूर ----- १४७
- ३४ जनपद सीतापुर में ग्रामीण जनसंख्या वृद्धि एवं वितरण का भौगोलिक अध्ययन(१९६१ - २०११)
- १) प्रा.साधना, लखनौ. २) डॉ.सालिक सिंह, लखनौ ----- १५२
- ३५ स्वतंत्र भारताचे परराष्ट्र धोरण : समकालीन समस्या आणि आव्हाने
- डॉ.अभिलाषा राऊत, नागपूर ----- १५७
- ३६ द. ता. भोसले यांच्या कथेतील ग्रामीण स्त्रीची दाहकता
- प्रा.अजिंक्य भांडारकर, आरमोरी. ----- १६१
- ३७ चंद्रपूर जिल्ह्यातील कृषी उत्पन्न बाजार समित्यांचा तपशील व कार्य-एक आढावा
- प्रा.अमोल नागतोडे, ब्रह्मपुरी, जि. चंद्रपूर ----- १६५
- ३८ Ramified Relations Of Mothers And Daughters In The Select Fiction Of Helen Oyeyemi
- 1) Prof. P. Sumedha, Madurai; 2) Dr. N. Shanthi, Madurai ----- १७०

भारतातील वाढत्या बेरोजगारीची समस्या

डॉ. रवि सोरटे

श्री पंढरीनाथ आर्ट्स, कॉमर्स कॉलेज, नारखेड, जि. नागपूर

ईमेल ravissorte@gmail.com; मो.नं. ९९६०१८३०२१

गोपवारा :

भारतात बेरोजगारी ही आर्थिक आणि सामाजिक समस्या आहे. भारतीय अर्थव्यवस्थेतील बेरोजगारीची समस्या, कारणे आणि त्याचे परिणाम यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. तसेच या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी सरकारच्या धोरणांवर चर्चा केली आहे.

बेरोजगारी हे भारतीय अर्थव्यवस्थेसाठी मोठे आव्हान आहे. असा अंदाज आहे की १०% पेक्षा जास्त कामगार बेरोजगार आहेत. विशेषतः तरुण आणि महिलांमध्ये बेरोजगारीचे प्रमाण जास्त आहे. या पेपरमध्ये बेरोजगारीला कारणीभूत ठरणाऱ्या अनेक घटकांची ओळख करून देण्यात आली आहे, ज्यामध्ये जलद लोकसंख्या वाढ, अपुरे शिक्षण, कौशल्य प्रशिक्षण आणि कामगारांची मागणी व पुरवठा यांच्यातील विसंगती यांचा समावेश आहे.

बेरोजगारीच्या परिणामांची चर्चा करणे, बेरोजगारीमुळे उत्पादन आणि उत्पन्नाचे नुकसान होते आणि त्याचा सामाजिक कल्याणावरही नकारात्मक परिणाम होताना दिसून येतो त्यामुळे गरिबी, गुन्हेगारी आणि सामाजिक अनैतिकता वाढते.

बेरोजगारीची समस्या दूर करण्यासाठी सरकारच्या धोरणांवर चर्चा करून पेपरचा समारोप होतो. नोकऱ्या निर्माण करण्यासाठी, कौशल्य प्रशिक्षण देण्यासाठी आणि उद्योजकतेला प्रोत्साहन देण्यासाठी सरकारने अनेक कार्यक्रम सुरू केले आहेत. तथापि, बेरोजगारीच्या समस्येवर महत्त्वपूर्ण प्रभाव पाडण्यासाठी सरकारच्या प्रयत्नांना अतिशय प्रभावीपणे राबविणे आवश्यक आहे.

प्रस्तावना -

भारतात बेरोजगारी ही आर्थिक आणि सामाजिक समस्या आहे. भारतीय अर्थव्यवस्थेतील बेरोजगारीची समस्या, कारणे आणि त्याचे परिणाम यांचा अभ्यास करण्यात आला आहे. तसेच या समस्येचे निराकरण करण्यासाठी सरकारच्या धोरणांवर चर्चा केली आहे.

भारतातील बेरोजगारीचा दर १०% पेक्षा जास्त असल्याचा अंदाज आहे. विशेषतः तरुण आणि महिलांमध्ये याचे प्रमाण जास्त आहे. १५-२९ वयोगटातील तरुणांमधील

बेरोजगारीचा दर २०% पेक्षा जास्त दिसून येतो. महिलांमधील बेरोजगारीचा दर १५% पेक्षा जास्त असल्याचा अंदाज आहे. बेरोजगारीचा अर्थव्यवस्थेवर मोठा नकारात्मक परिणाम होतो. यामुळे उत्पादन आणि उत्पन्नाचे नुकसान होते आणि त्याचा सामाजिक कल्याणावरही नकारात्मक परिणाम होऊ शकतो. बेरोजगारीमुळे गरिबी, गुन्हेगारी आणि सामाजिक अनैतिकता वाढते.

भारत सरकारने बेरोजगारीची समस्या सोडवण्यासाठी अनेक कार्यक्रम सुरू केले आहेत. या कार्यक्रमांमध्ये राष्ट्रीय ग्रामीण रोजगार हमी कायदा (NREGA), स्किल इंडिया मिशन आणि स्टार्टअप इंडिया उपक्रम यांचा समावेश आहे. मात्र, सरकारने बेरोजगारीच्या वाढत्या समस्येवर प्रभावी तोडगा काढला पाहिजे.

बीजशब्द -

बेरोजगारी, भारतीय अर्थव्यवस्था, तरुणांची बेरोजगारी, बेरोजगारीची कारणे, सरकारी धोरण.

संशोधन कार्यप्रणाली -

संशोधन पेपर सरकारी अहवाल, शैक्षणिक अभ्यास आणि वृत्तपत्रातील लेखांसह दुय्यम माहितीच्या पुनरावलोकनावर आधारित आहे. बेरोजगारीमधील प्रकार व पद्धती, बेरोजगारीमध्ये योगदान देणारे घटक आणि बेरोजगारी कमी करण्याच्या उद्देशाने सरकारी धोरणांची प्रभावीता ओळखण्यासाठी उपलब्ध माहितीचे विश्लेषण केले जाते.

संशोधन साहित्याचा आढावा -

१. भारतातील बेरोजगारीची समस्या: श्रुती नायर यांचे विश्लेषण (२०२२).
२. इंटरसायन्स रिसर्च नेटवर्क (२०१९) द्वारे भारतातील बेरोजगारीबद्दलचा अभ्यास - २००४ ते २०१८.
३. Xinhe (२०२१) द्वारे भारतातील उच्च बेरोजगारीवर परिणाम करणारे घटक.

या अभ्यासकांनी भारतातील बेरोजगारीला कारणीभूत असणारे अनेक घटक ओळखले आहेत, ज्यात जलद लोकसंख्या वाढ, अपुरे शिक्षण, कौशल्य प्रशिक्षण आणि कामगारांची मागणी व पुरवठा यांच्यातील विसंगती यांचा

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक
॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक २४ - मार्च २०२४ (त्रैमासिक)

● शके १९४५ ● वर्ष : ९१ ● पुरवणीअंक : २४

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक बैसाणे
- प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा
- प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्राचार्य डॉ.उत्तम पारेकर
- डॉ. विठ्ठल घिनमीने
- डॉ. नितेश तेलहांडे

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७९, ९४०४५७७०२०
ई-मेल : rajwademandaldhule1@gmail.com
rajwademandaldhule2@gmail.com

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

अंक मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी (फक्त अंक) रु. ५००/-; सदस्यता वर्गणी : रु. २५००/-

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे २१.

टीप : या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

१७	Women and Affection as seen in the select plays of George Bernard Shaw - Dr.Ghizala Hashmi, Kamptee, Dist.Nagpur -----	७६
१८	A Multilayered Perspective In Nagarkar's Narrative Technique - Dr.Girish Kawale, Nagpur -----	८०
१९	Socio-historical Cultural Features In Amitav Ghosh's "River Of Smoke" - Dr.Jayant Walke, Nagpur -----	८४
२०	Role of New Education Policy in Enhancement of Teaching and Learning English Language and Literature in Rural Area - Dr.Kaustubh Raut, Kurkheda -----	८८
२१	New Corridor to Language in NEP 2020: A Review- Dr.L. C. Ujeda, Nawargaon	९१
२२	Study On Physical Fitness And Skills: The Impact On Performance Of The Handball And Hockey Players - Dr.Mohammed Sheikh, Gondia -----	९५
२३	Feminist Existentialism in Chitra Banerjee Divakaruni's The Disappearance - Dr.Megha Ramteke, Nagpur -----	९९
२४	Digital Marketing - The new concept in marketing scenario - Dr.Prashant Puranik, Nanda, Tal.Korpana, Dist.Chandrapur -----	१०३
२५	Self Help Group and Women Empowerment - Dr. Punam Kabra, Malkapur, Dist.Buldhana -----	१०७
२६	Ruskin Bond as a Writer with Special Reference to 'The Thief' - Dr.Rajeshkumar Soor, Allapalli, Tal.Aheri, Dist.Gadchiroli -----	११३
२७	Library Classification Schemes on Web - Dr.Pranali Gedam, Pachwad -----	११६
२८	The Influence Of Social Media On Sports Tourism: A Comprehensive Study - Dr.Raju Chawake, Desaiganj, Dist.Gadchiroli -----	१२२
२९	Literature as a Social Discourse - Dr.Rajesh Sonkusare, Bhisli, Tal.Chimur, Dist.Chandrapur -----	१२८
३०	Social Economic Policy and Unemployment in India - Dr.Ravi Sorte, Narkhed, Dist. Nagpur -----	१३३
३१	Employment Perspectives In Nep 2020 And Start-up Programme For Students In India - Dr.Rita Raut, Lakhandur, Dist.Bhandara -----	१३५
३२	Sustainable Sports Tourism And Development: Enrichment In Regional Growth - Dr.Sandip Maind, Etapalli, Dist.Gadchiroli -----	१३९
३३	Voices for Change: A Study of Noor Zaheer's Denied by Allah and My God is Woman - Dr.Seema Sharma, Bikaner, Rajasthan -----	१४३
३४	Literature of Rashtrasant Tukdoji Maharaj : A Discourse of Indian Rural Society - Dr.Shravan Banasure, Ballapur, Dist.Chandrapur -----	१४७
३५	Masefield's Ecocentric 'Biography' - Dr.Sumedh Ahate, Amrawati -----	१५०
३६	Portrayal of Tribal women in Mamang Dai's novel "The legends of Pensam" - 1) Dr.Swati Madavi, 2) Prof.Tejas Atram, Arjuni Mor -----	१५४

Social Economic Policy and Unemployment in India

Dr. Ravi S. Sorte

Associate Professor

Shree Pandharinath Art & Commerce College Narkhed, Dist.-Nagpur-441304

Email : ravissorte@gmail.com; Mob.No. 9960183021

Abstract :

This research paper examines the social and economic policies of the Prime Minister of India, Narendra Modi. The paper begins with an overview of the current economic and social conditions in India, followed by a discussion of the key policies that have been implemented by the Modi government. The paper then evaluates the impact of these policies, and discusses the challenges that remain.

Keywords :

Poverty, Inequality, Employment, Education, Social Policy, Economic Policy, Healthcare.

Introduction :

India is a country of great diversity, with a population of over 1.4 billion people. The country is home to a wide range of social and economic challenges, including poverty, inequality, unemployment, and illiteracy.

In recent years, the Indian government has implemented a number of social and economic policies in an effort to address these challenges. These policies have been aimed at promoting economic growth, reducing poverty, and improving social welfare.

The Prime Minister of India, Narendra Modi, has been a key driver of these policy changes. Modi has pledged to make in India a "strong and prosperous" nation, and his policies have been designed to achieve this goal.

Methodology :

This research paper is based on a review of the literature on the social and economic policies of the Narendra Modi government. The paper also draws on data from government reports, news articles, and academic studies.

Review of Literature :

The literature on the social and economic

policies of the Prime Minister of India is extensive. A number of studies have examined the impact of these policies on poverty, inequality, and economic growth.

One study by the World Bank found that the government's social programs have helped to reduce poverty and improve the lives of the poor. The study also found that the government's economic policies have helped to boost economic growth.

Another study by the Indian Institute of Management, Ahmedabad found that the government's social programs have been effective in improving education and healthcare. However, the study also found that the government needs to do more to improve the quality of these services.

Objectives :

- The objectives of this research paper are to:
- * Provide an overview of the current issues facing India
 - * Discuss the social and economic policies that Modi has implemented in an effort to address these issues
 - * Evaluate the effectiveness of these policies
 - * Make recommendations for future research.

Current Issue :

One of the most pressing current issues facing India is poverty. According to the World Bank, 21.9% of Indians lived below the national poverty line in 2022. This means that more than 270 million people in India are living in poverty.

Another major challenge facing India is inequality. The richest 2% of Indians control more than 50% of the country's wealth. I think this level of inequality is among the highest in the world.

The rate of unemployment in India is increasing more and more in present times. In 2023, the unemployment rate in India fell to 7.1% in September 2023 from 8.1% in August, according to the Centre

Awareness of Open Source Software among Librarians of Colleges Affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati

Mr. Satish K. Chandel

Librarian, Shree Pandharinath Arts & Commerce College, Narkhed. Nagpur, (MS), India.

Email: - satish1chandel@gmail.com

Abstract

The librarian's role in development of today's education field is immense and the introduction of latest technology has made it more dynamic. The sharing of information among the library users now a day requires that the librarians be technologically updated so that the user can benefit from their expertise. More recently, the open source movement has also added to the list of skills one (the librarian) needs to perform his duties more effectively. In view of above, this study was carried out to understand the level of awareness about various aspects of open source software technology among the library and information science (LIS) i.e. librarians working in colleges affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University (SGBAU), Amravati. The study is conducted by using a combination of descriptive and exploratory research designs and all the data necessary for this study was collected using a survey questionnaire. The statistical analysis of the data was carried out with the aid of SPSS 18.0 software. Based on the results of this study it is evident that most of the librarians are aware of only some specific open source operating systems such as Linux Mint, Ubuntu, Fedora and Debian Linux. However, Koha and Newgenlib open source library management software system is more than Openbiblio, PhpmyLibrary, and Evergreen among librarians. Among the digital libraries, most of the librarians are aware of Dspace and Greenstone, while Joomla and Drupal are the open source content management software about which most of the librarians are aware. Overall, the awareness about open source software in the context of librarians is somewhat low.

Keywords: *Librarian, awareness, open source software, Linux Mint, Koha, Dspace, Greenstone, Joomla, Drupal*

1.0 Introduction

The role of information n progress of any country is absolutely undoubted. Moreover, it is the ability of the systems to effectively manage and share the necessary information that creates value systems. In view of this the role of computers in general and its role in library science in particular is very important. Many computing technologies are directly developed for the various tasks that are routinely performed in the libraries. During the early years of software development, programmers would often share software in order to learn from one another and grow the field of computer programming (Upasani, 2016). This process encouraged the creation of the Free Software Foundation (FSF) and included David Knuth's TeX typesetting program in 1979 and Richard Stallman's GNU operating system in 1983. In fact, the early web browser Netscape was a free software with source code that would later go on to help develop open source software projects like Mozilla Firefox (a web browser that is still commonly used today). Subsequently, the FSF later was replaced by the Open Source Initiative (OSI); a group of software developers that creates software intended to be freely shared, improved and redistributed by others (Velmurugan and Kannan, 2012; Choi and Yi, 2015).

Today, many experts in the field have joined the free and open source software movement in one way or another. This has created a major shift in how open source software is viewed and used everywhere with library science being no exception (Singh and Nikose, 2023). Currently, open source software is pervasive across all industry verticals, every day;

more companies use and develop software than ever before. Moreover, the pandemic has also accelerated digitalization, and more businesses have added software to provide their products and services via a website or an application (app). A common theme for next few years is not only the growth of open source technologies but also the incremental awareness that we will see across industries (Khode, 2018; Kampa, 2018). It is expected that the awareness will fuel the open source use and expansion (Gireesh Kumar and Rao, 2017). With the latest technological advancement, one thing is sure that the demand for a librarian with open source skills is going to increase exponentially (Palmer and Choi, 2014). Experienced library professionals will have plenty of opportunities to cater the library users using open source technologies (Blessing, 2012; Shivakumar and Kemparaju, 2018). Moreover, not much is known about the open source software movement in the Indian context (Hanumappa et al., 2014). In view of the above, it is necessary to know the current level of awareness about various aspects of library science vis-à-vis open source software technology. For this purpose a cross sectional study about the awareness of open source software technology among librarians working in the colleges affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University (SGBAU), Amravati was carried out.

2.0 Research Methodology

2.1 Study Area

The present investigation was carried out in the western Vidarbha region of Maharashtra. The colleges affiliated to Sant Gadge Baba Amravati University, Amravati were considered for this study.

2.2 Design of Study and Sample Selection

The study is performed by adopting a combination of descriptive and exploratory research designs, wherein the librarians of colleges of study region were selected randomly. The sample size for this study was 300.

2.3 Primary data collection

All the data necessary for this study was collected using a structured research instrument i.e. a short questionnaire and by using survey method. A Google form was used to collect the data electronically.

2.4 Secondary data collection

Secondary data collection was carried out from the general publications, scientific journals, publications of educational institutions and professional associations, internet resources, research institutes and books from National and International authors.

2.5 Statistical Analysis of Data

All statistical analysis of the data was carried out with the aid of Statistical Package for Social Sciences (SPSS) 18.0 software. The descriptive statistics, such as frequency and percentage were determined from the collected data. The inferential statistics such as 'Chi-Square' test was used to analyze the data. The significance level was chosen to be 0.05.

3.0 Results and Discussion

3.1 Awareness about various open source operating systems

Table No. 1: Awareness about open source operating systems among the librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU

	Aware		Not Aware		Total	
	Nos	Per	Nos	Per	Nos	Per
Ubuntu	188	62.7	112	37.3	300	100.0
OpenSUSE	29	9.7	271	90.3	300	100.0
CentOS	51	17.0	249	83.0	300	100.0
Debian Linux	92	30.7	208	69.3	300	100.0
BOSS	21	7.0	279	93.0	300	100.0

Fedora	104	34.7	196	65.3	300	100.0
Linux Mint	169	56.3	131	43.7	300	100.0

Above **Table 1** presents results pertaining to awareness of open source operating systems among librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati. The results show that 56.3%, 62.7%, 34.7%, and 30.7% librarians are aware of Linux Mint, Ubuntu, Fedora and Debian Linux open source operating systems respectively. While, 17.0%, 9.7%, and 7.0% librarians respectively showed somewhat low awareness about CentOS, OpenSUSE, and BOSS open source operating systems.

3.2 Awareness about open source library management software

Table No. 2: Awareness about open source library management software among the librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU

Open source library management software	Aware		Not Aware		Total	
	Nos	Percent	Nos	Percent	Nos	Percent
Koha	284	94.7	16	5.3	300	100.0
Newgenlib	174	58.0	126	42.0	300	100.0
Openbiblio	88	29.3	212	70.7	300	100.0
Evergreen	99	33.0	201	67.0	300	100.0
PhpmLibrary	19	6.3	281	93.7	300	100.0

Above **Table 2** presents results pertaining to awareness of open source library management software among librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati. The results show that 94.7%, 58.0%, 33.0%, 29.3%, and 6.3% librarians are aware of Koha, Newgenlib, Openbiblio, PhpmLibrary, and Evergreen open source library management software systems respectively.

3.3 Awareness of Open Source Digital Library Software

Table No. 3: Awareness about open source digital library software among the librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU

Open source digital library software	Aware		Not Aware		Total	
	Nos	Percent	Nos	Percent	Nos	Percent
Dspace	267	89.0	33	11.0	300	100.0
Eprint	97	32.3	203	67.7	300	100.0
Greenstone	189	63.0	111	37.0	300	100.0
Digital Commons	57	19.0	243	81.0	300	100.0
Dtaversess	21	7.0	279	93.0	300	100.0
dLibra	59	19.7	241	80.3	300	100.0

Above **Table 3** presents results pertaining to awareness of open source digital library software among librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati. The results show that 89.0%, 63.0%, 32.3%, 19.7%, 19.0%, and 7.0% librarians are aware of Dspace, Greenstone, Eprint, dLibra, Digital Commons, and Dtaversess open digital library software systems respectively.

3.4 Awareness of Open Sources Content Management Software

Table No. 4: Awareness about open source content management software among the librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU

Source content management software	Aware		Not Aware		Total	
	Nos	Percent	Nos	Percent	Nos	Percent
Joomla	219	73.0	81	27.0	300	100.0
Wordpress	137	45.7	163	54.3	300	100.0
Drupal	185	61.7	115	38.3	300	100.0

Cushy CMS	173	57.7	127	42.3	300	100.0

Above **Table 4** presents results pertaining to awareness of open source content management software among librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati. The results indicate that 73.0%, 61.7%, 57.7%, and 45.7% librarians are aware of DJumla, Drupal, Cushy CMS, and Wordpress open source content management software systems respectively.

4.0 Conclusions

4.1 Awareness about various open source operating systems

- Overall, on the basis of the study results it is evident that most of the LIS professionals working in academic colleges affiliated to SGBAU, Amravati are aware of only some specific open source operating systems such as Linux Mint, Ubuntu, Fedora and Debian Linux.

4.2 Awareness about open source library management software

- Thus, on the basis of comparative assessment it is evident that awareness about Koha and Newgenlib open source library management software systems is more than Openbiblio, PhpmyLibrary, and Evergreen among librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati.

4.3 Awareness of Open Source Digital Library Software

- In view of the study results it is evident that most of the librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati are aware of Dspace and Greenstone open source digital library software.

4.4 Awareness of Open Sources Content Management Software

- In view of the study results it is evident that awareness about Joomla and Drupal open source content management software high in most of the librarians working in academic Colleges affiliated to SGBAU, Amravati.

5.0 References

1. Blessing U.N. (2012) Awareness, availability and utilization of open source software in Nigerian libraries: the way forward, *International Research Journal of Library, Information and Archival Studies*, 1(1), pp.1-9.
2. Choi N. and Yi K. (2015) Raising the general public's awareness and adoption of open source software through social Q&A interactions, *Online Information Review*, 39(1), pp.119-139.
3. Gireesh Kumar T.K. and Shivarama Rao, K. (2017) Digital Spaces and Opting Open Source Software: Issues and Challenges for Indian Libraries, *Humanities Circle International Journal of Central University of Kerala, India*, 5(02), pp.29-42.
4. Hanumappa A., Dora M. and Navik V. (2014) Open source software solutions in Indian libraries, *Library Hi Tech*, 32(3), pp.409-422.
5. Kampa R.K. (2018) Opening to open source: Analysing the awareness and use of open source integrated library system by LIS professionals in India, *Global Knowledge, Memory and Communication*, 67(4/5), pp.332-348.
6. Khode S. (2018) Awareness and perceptions of open source software among non-users library professionals of India: A Study, *KIIT Journal of Library and Information Management*, 5(2), pp.109-116.
7. Palmer A. and Choi N. (2014) The current state of library open source software research: A descriptive literature review and classification, *Library Hi Tech*, 32(1), pp.11-27.
8. Shivakumar T.C. and Kemparaju T.D. (2018) Awareness and Adoption of Open Source Software among Library and Information Science Professionals of Engineering Colleges of Karnataka: A Survey, *Pearl: A Journal of Library and Information Science*, 12(4), pp.360-371.
9. Singh R.K. and Nikose S. (2023) Open source software for library automation in India: List of Koha & new gen lib users, *Delta National Journal Of Multidisciplinary Research*, 10(1), pp.88-100.
10. Upasani O.S. (2016) Advantages and limitations of open source software for library management system functions: The experience of libraries in India, *The Serials Librarian*, 71(2), pp.121-130.
11. Velmurugan C. and Kannan M. (2012) Recent Growth and Developments in Open-Source Software on Digital Libraries in India, *Pearl: A Journal of Library and Information Science*, 6(4), pp.173-178.

Impact Factor-8.632 (SJIF)

ISSN-2278-9308

ISSUE NO.

(CDLXXV) 475

B.Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refereed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

March-2024

MAHATMA BASAVESHWAR : DEMOCRACY AND MODERNITY

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
A. S. R. & D. Training Institute Amravati

Co-Editor
Shri. Vijay Pandhare
Dept. of Political Science
Dr. M.K.Umathi College, Nagpur

Executive Editor
Dr. Reeta Dhandekar
Professor & HoD, Political Science
Sevadal Mahila Mahavidyalaya, Nagpur.

Executive Editor
Dr. Sharad Sambare
Associate Professor & HoD, Political Science
Yashoda Girl's Arts & Commerce College, Nagpur.

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To www.aadharsocial.com

Aadhar PUBLICATIONS

International Peer-Reviewed & Refereed Indexed Multidisciplinary Research Journal

INDEX

No.	Title of the Paper	Author's Name	Page No.
1	वचन साहित्य आणि आधुनिकता	डॉ. उल्हास मोगलेवार	1
2	संयुक्त राष्ट्र मानवाधिकार शोषणापर आणि महात्मा बसवेश्वर प्रा. राधा मुरुमकार		6
3	वसयणाची आदर्श तन्वे व लोकशाही मूल्य : एक विधेयणात्मक अध्ययन	डॉ. जे. जे. जाधव	9
4	महात्मा बसवेश्वर विनायक धर्मव अन्यधर्म "बौद्ध-विनायक"	डॉ. मो. मिनाधी अरुण जगम	13
5	वचन साहित्य आणि मानवाधिकार	प्रा. प्रमोदिनी जा. खोरगडे (मातंगे)	19
6	महात्मा बसवेश्वर - सामाजिक समतेचे आद्य	प्रा. धनंत महंत	23
7	महात्मा बसवेश्वर यांच्या विचारांतील सामाजिक क्रांती	डॉ. सुजाता नाईक	27
8	महात्मा बसवेश्वरांची सामाजिक व्यायाची संकल्पना : एक अध्ययन	प्रा. धनवंत वसंत खोत्रागडे	32
9	महात्मा बसवेश्वरांच्या विचारांची प्रामाणिकता	हरीपकुमार यादवरावजी कितकर	34
10	वर्तमान काळात महात्मा बसवेश्वर यांच्या विचारांची प्रामाणिकता	डॉ. अतुल हयनंत कदम	36
11	भारतीय संविधानिक मूल्यांवरील महात्मा बसवेश्वरांच्या तत्वज्ञानाचा प्रभाव	प्रियंका तुकाराम गावडे	40
12	महात्मा बसवेश्वर यांचे सुधारणावादी विचार	डॉ. नंदाजी सातपुते	43
13	आधुनिक समाज व्यवस्थेतील मूल्यांची घसरण आणि महात्मा बसवेश्वरांच्या मूल्याधिष्ठित विचारांची उपयुक्तता	डॉ. उद्धव नरहरी कांबळे	46
14	महात्मा बसवेश्वरांचे सामाजिक परिवर्तनासंबंधी विचार	डॉ. अशोक तुकाराम खोत्रागडे	49
15	बसवेश्वरांना अपेक्षित स्त्री सवलतीकरण आणि वर्तमान स्थिती	डॉ. पौर्णिमा मुकेश मेघाम	51
16	वीरशैव धर्मातील स्त्री	डॉ. मनिषा शंकर यादव	57
17	सामाजिक परिवर्तनाचा महागुरु संत बसवेश्वर	डॉ. अनिल काशिनाथ साळुंके	61
18	अनुभव मंडप आणि भारतीय संसद	डॉ. लक्ष्मण फुलचंद शिराडे	63
19	आदयविरोधना राणी चंद्रमा	सतीश चं. राठोड	66

v

Website - www.aadharsocial.comEmail - aadharsocial@gmail.com

महात्मा बभ्रवश्वरः- सांसात्तिक समन्वये आद्य

प्रो. पवन महुंत

श्री संतुलीन च कला विधियुक्त महाविद्यालय, गवळंद

मातोशः

आजही श्रावणः समाज च देश राष्ट्रीय च धार्मिक विद्रोधाने, अग्रगण्यवर्गीय ज्ञानाद्यात्, शैथिल्य विपद्यतेन, स्वी-पुरुष असमावृतेने, कर्मोपीय उच्चनीचद्वयेने पावत्येन जातकला आद्य या सर्वेषु चादीक्या संदर्भात महात्मा बभ्रवश्वरुणी 12 व शतकामध्ये त्रुतिशील प्रयोग व रत्न जीवनाक्या प्रायेण त्रयामध्ये एव समाजता निर्माण करण्यात आल्याने समाजातला एक कुशलते बाबुन प्रगती पर पाहोचण्याचा प्रयत्न करता होता, त्याच विचारधारेची भाव आत बाळांनी सत्तत बदली करून आख्या देशातील जातव्यवस्था बदला बभ्रवश्वरुणी विचार देशासाठी युक्त आवश्यक आहे कारण आ देशाने हाही श्रावण धार्मिक विपद्यतेने देशान अशांततेच वातावरण निर्माण केले आहे त्यानुसार आपला समग्र समाज च देशाची सर्वोत्तम प्रगती हाडू शकते हे सत्य सोप्यासाठी नाकारता येत नाही.

प्रस्तावना

आजही श्रावणाची
12 व शतकातला जय मातोश
देशात नाकारणी रथाविला विगायन धर्म
१०० प्रगट हातीतील श्रावणास
बभ्रुनी सत्तत अनुभव संदर्भात,
बभ्रुन श्रावण्य टाऊन हाती,
श्रावणविला मागे जीवनाचा,
एव श्रावण आद्य उच्चनीच,
महात्मी यमवश्रुता,
आद्य आद्य उच्चनीच,
दुःखतेन नाही जावतयन नाही,
बभ्रुनी सत्तत सत्तत आद्य श्रावण्य उच्चनीच,
विपद्यतेन कामचा सत्तत धर्म हाय
बभ्रुश्रावण आद्य आद्य...

समाज सुधारक श्रावण्य महात्मा बभ्रवश्रा यांच्या जन्म म्हणून आजचे वनांतक राज्यातील विजापूर जिल्ह्यात श्रावण्यी या हातुवयान बभ्रवश्रा या कुळात आला. महात्मा बभ्रवश्रा यांच्या विषयी पारंगत ज्ञानाले हाही महात्मा बभ्रवश्रा यांना श्रावण्यी कुळात बाबुन त्यांचे अनेक दृष्टी श्रावण्यीकरण करण्यात आले आहे. आद्य कोणी प्रथम विचारला बभ्रवश्रा हाही बाबुन होय तर श्रावण्यी मिलात ते श्रावण्यी हात अशा प्रकारचा घोटा प्रचार व रत्न बभ्रवश्राचे मूळ ज्ञानाले परंपरपुर्वक बभ्रवश्राचा प्रथम वेला होता. बभ्रवश्रांनी कुटुंबामाग येव श्रावण्यी केले. कुटुंब समग्र हे मातोश्री या कुळातून त्या समाजात श्रावण्यी विजापूर जिल्ह्यातील श्रावण्यी गाव सया दार्वीय वाईट चावणीनीला ज्ञान देण्याचा समग्र विचार केला आणि श्रावण्यी परंपरा विपद्ये श्रावण्यीलात सत्तत आली. परंतु बभ्रवश्रा श्रावण्यी बभ्रवश्रा सोलापूर जिल्ह्यातील मंगळवेढा येथे जन्म घेतलेवेदा हे बभ्रवश्रा त्यांनी सांसात्तिक बभ्रवश्रा श्रावण्यी वनात धार्मिक व वै काहावती यणी व्यवस्थित बभ्रवश्रा मुक्त केला. बभ्रवश्रांनी

Impact Factor-8.632 (SJIF)

ISSN-2278

B. Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refereed Indexed
Multidisciplinary International Research Journal

December - 2023

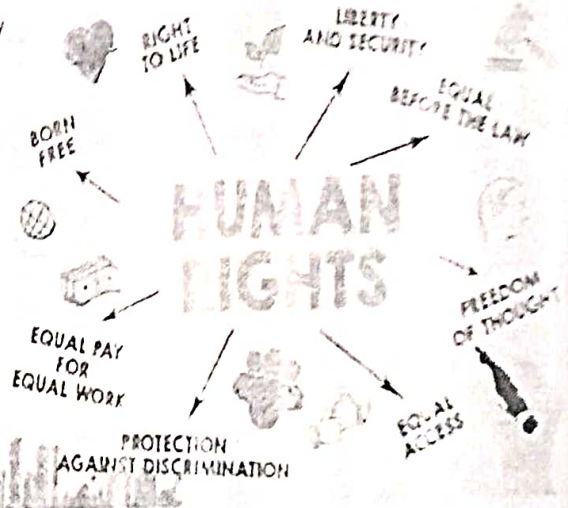
(CDXLVIII) 448 (C)

COMPREHENSIVE HUMAN RIGHTS
(ISSUES & SOLUTIONS : NATIONAL PERSPECTIVES)

World Human
Rights Day

10th December

Unit 9: Vocabulary

Chief Editor
Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive Editor
Dr. Sandip B. Kale
Officiating Principal
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

Editor
Dr. Archana S. Dahane
Director
Department of Physical Education
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

This Journal is Indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar PUBLICATIONS

AnyScanner

INDEX-C

No.	Title of the Paper	Authors Name	Page No.
1	बालविकासात गुहअर्थशास्त्राची भूमिका	पा. शारदा रामभाऊ निभोर सर	1
2	शिक्षणातील नवीन विचार प्रवाह : प्राथमिक शिक्षण पद्धतीक अभ्याससामाजिक स्थवास्थापकना आधुनिक महत्त्वापत्त्या त्याचा शैक्षणिक गुणवत्तेवर तेषारा परिणाम	शैलेश रामचंद्र मायकणड	7
3	मानवी हक्कांना जालना जण्याभाठी संघालयाची भूमिका	डॉ. भिनिंद अनामाने	13
4	बि. दा. मावरकर यांचे मानवतावादी विचार	कु.मिनाभी मधुकर फाटे	17
5	भारतीय नविधान आणि मानवी हक्क	डॉ. जीवन एच. पवार श्री. रुपसिंग दशरथराव राजेड	22
6	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर आणि मानवी हक्क	डॉ. भारत सुरेशराव कडवे	26
7	अमरावती जिल्ह्यातील भूमी उपयोजन कार्यधमतेना भौगोलिक अभ्यास	शिल्पा प. इंगळे , प्रा. डॉ. कल्पना देशमुख	30
8	अपराध आणि मानवी हक्क (अधिकार)	निर्मला ना. काळे , प्रा. डॉ. किशोर राउत	34
9	मानवी हक्क आणि कवी इंद्रजित भालेरावांच्या कविता	जयश्री रमेशराव देशमुख	37
10	अमरावती जिल्ह्यातील महिलांच्या मधमीकरणात ग्रामीण वनत गटाची भूमिका एक अध्ययन	अनिल संपतराव मोरे	41
11	मुलांच्या विकासात गुहअर्थशास्त्राची भूमिका	पा.कु. लया पांडुरंग जाकुल्कर	45
12	महाराष्ट्रातील भटक्या विमुक्त समाजाच्या हक्कांसाठी "कै.भा.रुतराव जाधव" यांचे योगदान	दिपक बाबुराव उजागरे	51
13	भारतीय नविधानातील मानवाधिकाराचे महत्त्व	डॉ. अशोक तुकाराम खोत्रागडे	56
14	शेपराव भाडे यांच्या कवितेतून अभिव्यक्त झालेले मानवी हक्क	हेमंत दिनकर सावळे	60
15	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मानवी अधिकारांचे उदात्ते	श्री. भोलाराम हरिचंद्र खोत्रागडे	65
16	महिला सचलीकरण आणि मानवी हक्क	Nita Khandekar	69
17	मानव अधिकार आणि माहिती अधिकार सहसंबंध	श्री. उधदव रामभाऊ वायभासे	76
18	आतंकवाद आणि मानवी हक्कांचा संबंध	सहा. प्रा. प्रा. पवन महंत	83
19	खामगाव तालुक्यातील ग्रामीण व शहरी वृद्धांच्या आरोग्यात्मक स्थितीचा तुलनात्मक अध्ययन	कु. यनिता किशनराव बोदडे	88

आतंकवाद आणि मानवी हक्कांचा संबंध

राधा. प्राध्या. पवन महंत

श्री पंढरीनाथ महाविद्यालय, नरखेड, माझगाव त. 9823864929

माराठा- आतंकवाद आणि मानवाधिकार या दोन्ही संकल्पना परस्पर विरोधी आहे. मानवाच्या सर्वांगीण विकासासाठी मानवाधिकार आवश्यक असून त्याची बाजू राखणेच आवश्यक आहे. तर आतंकवाद मानवी विकासाच्या विरोधी असून त्याच स्वरूप नकारात्मक आहे. 21 व्या शतकात संपूर्ण जगभर या दोन्ही संकल्पनांची व्याप्ती वाढलेली आहे. सामान्य माणसापासून भारतासारखे विकसनशील राष्ट्र असो तिच्या अर्पावकासाचे अधिकारी राष्ट्र असो या आतंकवादाच्या समस्येने संपूर्ण जगाचा धरत करून सोडलेले आहे. विज्ञान-तंत्रज्ञान क्षेत्रातील प्रगतीमुळे आतंकवादाची विध्वंसकता वाढलेली असून मानवी अधिकारांचे उल्लंघन मोठ्या प्रमाणात होत आहे. त्यामुळे आतंकवाद हे मानवी अधिकारांवरील एक वैश्विक संकट बनले आहे.

प्रस्तावना- आज विश्वापुढे मोठे संकट आहे व आतंकवाद व मानवाधिकार. आतंकवादामुळे अनेक राष्ट्रांची वित्त व जीवित हानी झालेली आहे. आतंकवादाचा बळी पडलेल्या राष्ट्रांमध्ये भारत, अमेरिका, इंग्लंड, पाकिस्तान, बांगलादेश, अफगाणिस्तान या दोन्ही समस्या केवळ गरीब व अतिक्रमिता किंवा विकसनशील राष्ट्रांपुरते पर्यायित न राहता. अमेरिका आणि इंग्लंड या विकसित राष्ट्रापुढे तिचे अनेक आव्हाने निर्माण केली आहे. पाकिस्तान आणि अफगाणिस्तान सारख्या गरीब राष्ट्रांमध्ये या आतंकवादाच्यामुळे निर्वासितांची समस्या मोठ्या प्रमाणात निर्माण झाली आहे. आतंकवादांमध्ये हिंसाचाराचा जाणीवपूर्वक वापर केला जातो. हिंसेतून दहशत निर्माण करणे आपले उद्दिष्ट साध्य करणे हा त्यामुळे हेतू असतो. आज जगातील अनेक आतंकवादी संघटना आपल्या उद्दिष्टांच्या पूर्ततेसाठी मानवी अधिकारांची पायमल्ली करताना दिसून येते. मानवी अधिकारांमध्ये माणसाला जीवन जगण्याचा मूलभूत अधिकार दिला जातो. तर आतंकवादाने एक लोकांना जाणीवपूर्वक मृत्यूमुखी पडत आहे त्यामुळे मानवाधिकारांचे उल्लंघन होत आहे. जागतिक स्तरावर आज मानवी अधिकारांचा विचार केला तर आज मानवी हक्कांची उघडपणे हत्या केल्याचे दिसून येत आहे उदाहरण म्हणून सांगायचे आल्यास आम्हास या आतंकवादी संघटनेने इजरायल वर केलेला बॉम्बहल्ला. त्याच्या प्रत्युत्तरात इजरायलने गाजा पट्टीवर अनेक बॉम्ब हल्ले आणि रफिद लॉन्चर चे हल्ले ज्यामध्ये शेकडो निरापराध लोकांचे बळी गेले. ज्याचे स्फोटात आता पॅनेस्टाईन आणि इजरायल या यांच्या युद्धात झाले आहे. एका आतंकवादी संघटनेने केलेल्या बॉम्ब हल्ल्यामुळे दोन देशांचे युद्ध झाले. आणि या युद्धात दोन्ही देशातील निरापराध लोकांचे बळी गेले. अशा युद्धाच्या बळी मानवी अधिकारांचा विचार कोणतेच राष्ट्र करत नाही ही फार मोठी गंभीर समस्या आहे.

उद्देश:-

- 1) आतंकवाद व मानवी हक्क या संकल्पनेचा शोध घेणे
- 2) आतंकवादी मानवी हक्कांच्या संबंधाचा शोध घेणे

अभ्यास पद्धती:-

प्रस्तुत शोधनिबंध तयार करताना संदर्भ पुस्तक, मासिके, वृत्तपत्रे, व इंटरनेटवरील माहिती गोळा करून प्राथमिक व दुय्यम स्तरांचा वापर करून व ऐतिहासिक पद्धतीचा उपयोग करून प्रस्तुत विषयांची विवेचना केलेली आहे.

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे मंडळ, धुळे या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक ९ - मार्च २०२४ (त्रैमासिक)

- शके १९४५
- वर्ष : ९२
- पुरवणी अंक : ९

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ. सर्जेराव भामरे
- प्रा. डॉ. मृदुला वर्मा
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक वैसाणे
- प्रा. श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्राचार्य डॉ. यशवंत पाटील
- प्राचार्या डॉ. मनीषा नागपुरे
- डॉ. अमृता होरलीकर

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ. वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१
दूधवनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७१, ९४०४५७७०२०

Email ID: rajwademandaldhule1@gmail.com
rajwademandaldhule2@gmail.com

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवारी सुट्टी)

अंक मूल्य रु. १००/-

वार्षिक वर्गणी (फक्त अंक) रु. ५००/-, लेख सदस्यता वर्गणी : रु. २५००/-

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्टने
'संशोधक त्रैमासिक राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळणी : सौ. सीमा शिंत्रे, पुणे.

टीप : या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

- १०) Starting Knowledge Bank Centers in India: An Idea
- Dr. Parimal Dongre ----- ६१
- ११) Portrayal of dichotomy between 'reel life' and 'real life' in
Shashi Tharoor's Show Business
- Dr. Amol D. Mendhe ----- ६५
- १२) प्रसारमाध्यमे आणि रोजगार संधी
- डॉ. मधुकर वि. नंदनवार ----- ७०
- १३) भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यात नवजीवन चूतपत्राची भूमिका
- चंद्रप्रकाश गंगाराम कांबळे ----- ७४
- १४) डोमाजी कापगते यांच्या 'घामाचा दाम' या काव्य संग्रहातील सौंदर्य स्थळांची चिकित्सा
- १) कु. प्रीती हातझाडे २) डॉ.परमानंद बावनकुळे ----- ७८
- १५) 'डॉ.सदानंद देशमुख यांच्या 'उठावण' कथेतील क्रांतीभाव'
- १) प्रा. डॉ. परमानंद बावनकुळे २) श्री. गुणवंत भालचंद्र मोरे ----- ८३
- १६) मुद्रित माध्यमातील साहित्यविश्व
- डॉ.साधना अनिलराव जिचकार ----- ८७
- १७) 'किर्तन': एक प्रभावी प्रसारमाध्यम
- डॉ. उत्तेश्वर ज्ञानोबा सुरवसे ----- ९१
- १८) सोशल मिडीयाचा युवकांवर होणारा परिणाम एक वास्तवता
- प्रा. डॉ. बंडू चौधरी ----- ९५
- १९) वैदर्भीय रंगभूमी : एक चिकित्सक अभ्यास
- डॉ. जयश्री संजय सातोकर ----- ९८
- २०) भारत आणि रशिया संबंध एक विश्लेषणात्मक अभ्यास
- सहा. प्राध्या. पवन महंत ----- १०२
- २१) नवनवीन समाज माध्यमे स्वरूप, वास्तव व अपेक्षा
- प्रा. तुकाराम एच. भवर ----- १०६

भारत आणि रशिया संबंध एक विश्लेषणात्मक अभ्यास

सहा. प्राध्या. पवन महंत

श्री पंढरीनाथ कला वाणिज्य महाविद्यालय, नरखेड

चेल:- ९३५६३८०१०५

ई-मेल:- pawanmahant3@gmail.com

सारांश :

भारत आणि रशिया यांच्या संबंधाचा प्रामुख्याने दोन कालखंडात विचार करता येईल. पहिला कालखंड म्हणजे १९४७ ते १९९१ आणि दुसरा कालखंड म्हणजे १९९१ ते आजपर्यंत. दोन राष्ट्रांतील संबंधांची दोन कालखंडात विभागणी यासाठी की, विसाव्या शतकातील शेवटचे दशक हे संपूर्ण जगासाठी राजकीय उलथापालथ घडवणारे होते. सोव्हियत युनियनचे विभागाने होऊन त्यातून १५ राष्ट्रे वेगळी झाली. आणि अमेरिकेचा एकमेव महासत्ता म्हणून उदय झाला. पाकिस्तान पुरस्कृत दहशतवाद टिपेला पोहोचला होता. त्या काळात भारत मोठ्या आर्थिक अडचणीतून जात होता. देशाचे पहिले पंतप्रधान पंडित जवाहरलाल नेहरू यांच्यावर रशियातील समाजवादाचा प्रचंड प्रभाव होता. किंबहुना नेहरू प्रणित समाजवादाचे मॉडेल भारताने रशियाकडून घेतलेले होते. नेहरूंचे परराष्ट्र धोरण हे लोकशाही समाजवादी तत्त्वावर आधारित होते. त्या धोरणावर आदर्शवादाचा प्रभाव अधिक होता. पण नेहरूंसाठी मूल्य हे सर्वात महत्त्वाचे होते. त्याच आधारावर त्यांनी रशियासोबत व इतर राष्ट्रांसोबत संबंध प्रस्थापित केले. त्याच भूमिकेतून त्यांनी शीतयुद्धादरम्यानच्या काळात अलिप्ततावादी भूमिका घेतली. इंदिरा गांधी यांच्या कार्यकाळात भारताचे रशियासोबत सौहार्दाचे संबंध राहिले. त्यांच्यात कार्यकाळात भारत- रशिया दरम्यान १९७१ साली मैत्री करार झाला. त्या कराराद्वारेच रशियाने बांगलादेश मुक्तीवेळी भारताला आंतरराष्ट्रीय स्तरावर सहकार्य केले होते. त्यावेळी पाकिस्तानच्या मदतीसाठी अमेरिकी नौदल पाकिस्तानच्या दक्षिण समुद्रात दाखल झाले होते. अशावेळी भारताच्या मदतीसाठी रशियाने नाविक दलाची तुकडी हिंदी महासागरात उभी केली. त्यामुळे पाकिस्तानच्या मदतीसाठी अमेरिकी नौदलास भारतावर हल्ला करता आला नाही. रशियन नौदल उभे असल्यामुळे बांगलादेश हा पूर्व पाकिस्तानमधून विलग करून स्वतंत्र बांगलादेशची निर्मिती भारताला करता आली. रशियासोबत भारताचे संबंध हे उभय राष्ट्रांच्या दक्षिण आशिया विषयक धोरणाचा महत्त्वाचा

भाग होता आणि भविष्यातही असतील. वेळोवेळी भारतासमोरील कठीण प्रसंगी रशिया मित्र म्हणून भारताच्या बाजूने आंतरराष्ट्रीय राजकारणात खंबीरपणे उभा राहिला आहे.

भारत आणि रशिया या दोन्ही राष्ट्रांत गेल्या सात दशकात अनेक अनेक सत्तांतरे झाली पण दोन्ही राष्ट्रांचे राजनैतिक संबंध कायम मैत्रीचेच राहिले. दोन राष्ट्रांत तणावाची स्थिती कधी निर्माण झाली नाही. नजीकच्या काळात रशियाने पाकिस्तान व चीन या देशांशी संरक्षण, व्यापारी अशा क्षेत्रांत परस्पर मदतीचा करार केला असताना सुद्धा भारत-रशिया द्विराष्ट्रांच्या संबंधात अजूनही कटुता आलेली नाही.

प्रस्तावना :

भारत आणि रशिया यांचे संबंध कोणत्याच काळात सारखे नव्हते. स्वतंत्र पूर्वी भारत अमेरिका रशिया यांना अनुक्रमे भांडवलवादी साम्यवादी गटाचा नेता मानित होता. पंडित नेहरूंनी ही भूमिका अधिक स्पष्ट केली होती. ते दोन्ही गटाशी समान रूपांनी मैत्री ठेऊ इच्छित होते. असे असले तरी अगदी सुरुवातीपासूनच पंडित नेहरूंचा कल रशियाकडे अधिक होता. त्याला कारणही तसेच होते रशिया हा साम्राज्यवाद विरोधी आहे ही त्याची प्रतिमा होती आंतरराष्ट्रीय घटनांना आकार देण्यात पुढील काळात रशियाचा मोठा वाटा राहणार आहे अशी खात्री होती ब्रिटन अमेरिका आणि इतर पाश्चिमात्य राष्ट्रांकडे ज्या संधी आणि बघितली जात होते ती दुरुस्ती रशियाकडे बघताना खास नव्हती. भारत आणि रशिया यांच्यातील संबंधाची सुरुवात स्वातंत्र्यानंतरच झाली. सुरुवातीला हे संबंध कधी मैत्रीचे तर कधी तणावाचे असे राहिले. परंतु जसजसे भारताचे अलिप्ततेचे धोरण अधिक स्पष्ट होत गेले तसतसे भारत रशिया संबंधाचे रूपांतर परस्परांचे चांगले मित्र या स्वरूपात स्पष्ट झाले. १९४६-४७ मध्ये स्वातंत्र्याच्या सुरुवातीच्या काळात वसाहतवाद, साम्राज्यवाद, वंशभेद, निशास्त्रीकरण अशा अनेक आंतरराष्ट्रीय प्रश्न संबंधी भारत आणि रशिया यांचा समान दृष्टिकोन राहिला तर या प्रश्नावर अमेरिकेच्या विरोधाची परवा न करता भारताने रशियाचे समर्थन

UGC CARE LISTED
ISSN No. 2394-5990

इतिहासाचार्य वि. का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे
या संस्थेचे त्रैमासिक

॥ संशोधक ॥

पुरवणी अंक २६ - मार्च २०२४ (त्रैमासिक)

● शके १९४५ ● वर्ष : ९९ ● पुरवणीअंक : २६

संपादक मंडळ

- प्राचार्य डॉ.सर्जेराव भामरे
- प्रा.डॉ.मृदुला वर्मा
- प्राचार्य डॉ. अनिल माणिक वैसाणे
- प्रा.श्रीपाद नांदेडकर

अतिथी संपादक

- प्राचार्य डॉ.उत्तम पारेकर
- डॉ. विठ्ठल घिनमीने
- डॉ. नितेश तेलहांडे

* प्रकाशक *

श्री. संजय मुंदडा

कार्याध्यक्ष, इ.वि.का. राजवाडे संशोधन मंडळ, धुळे ४२४००१.
दूरध्वनी (०२५६२) २३३८४८, ९४२२२८९४७१, ९४०४५७७०२०
ई-मेल : rajwademandaldhule1@gmail.com
rajwademandaldhule2@gmail.com

कार्यालयीन वेळ

सकाळी ९.३० ते १.००, सायंकाळी ४.३० ते ८.०० (रविवार सुटी)

अंक मूल्य ₹ १००/-

वार्षिक वर्गणी (फक्त अंक) रु. ५००/-; सदस्यता वर्गणी : रु. २५००/-

विशेष सूचना : संशोधक त्रैमासिकाची वर्गणी चेक/ड्राफ्ट ने
'संशोधक त्रैमासिक.राजवाडे मंडळ, धुळे' या नावाने पाठवावी.

अक्षरजुळवणी : अनिल साठये, बावधन, पुणे २१.

टीप : या नियतकालिकेतील लेखकांच्या विचारांशी मंडळ व शासन सहमत असेलच असे नाही.

१८	आदिवासी समाजातील स्त्रियांचा दर्जा आणि खेळात सहभाग - प्रा.नितू शेंडे, यवतमाळ. -----	७७
१९	भारत-चीन संबंधाचे संघर्षात्मक परिप्रेक्षातून विश्लेषणात्मक अध्ययन - प्रा.पवन महंत, नरखेड, जि.नागपूर -----	८१
२०	खेल भागीदारी के माध्यम से जनजातीय युवाओं का सशक्तीकरण - एक दृष्टी - १) प्रमोद नेटी, नागपूर; २) डॉ.मोहन कडवे, नागपूर -----	८५
२१	चंद्रपूर जिल्ह्यातील स्थानिक स्वराज्य संस्थांतर्गत कार्यरत असलेल्या सफाई कामगारांचे समाजशास्त्रीय अध्ययन (२००९ ते २०१९) - १) प्रमोद सातपुते; २) डॉ.रंजना लाड, चोरोरा, जि.चंद्रपूर -----	८९
२२	एकविसाव्या शतकातील भटक्या बहुरूपी समुदायाचे सामाजिक परिवर्तन - १) कु.प्रीती नैताम, २) डॉ.स्निग्धा कांबळे, ब्रह्मपुरी, जि.चंद्रपूर -----	९३
२३	भारतातील लोकसंख्या वाढ व बेरोजगारीची समस्या - डॉ.राजेश गायधनी, गडचांदूर. -----	९७
२४	ग्रामीण असंगठित कृषी श्रमजिवी महिलांची सद्यस्थिती - १) रामचंद्र ठाकरे; २) डॉ.जे.एम.काकडे, तुकुम, जि.चंद्रपूर -----	१०२
२५	ग्रामसंस्कृतीचे भाष्यकार- कवी डॉ.केशव सखाराम देशमुख १) प्रा.उपेंद्र चितमलवार, २) प्रा.डॉ.धनराज खानोलकर, ब्रह्मपुरी, जि.चंद्रपूर -----	१०६
२६	मराठी साहित्यातील प्रवाह : कादंबरी एक शोध - प्रा.रमेश धोटे, देसाईगंज. -----	१११
२७	अण्णा भाऊ साठे यांच्या निवडक कादंबरीतील स्त्रीवाद - १) प्रा.सरोज शिंगाडे, २) डॉ.जगदिश्वर मेश्राम, ब्रह्मपुरी, जि.चंद्रपूर. -----	११६
२८	आधुनिक समाजमाध्यमे व मराठी साहित्य - प्रा.डॉ.सविता गोविंदवार, गडचिरोली. -----	१२०
२९	१९७१चे बांगलादेश मुक्ती युद्ध : मध्यस्थी आणि संघर्ष निवारणात इंदिरा गांधींची निर्णायक भूमिका - १) शार्दुल अडबाले, राजुरा २) प्रा.डॉ.संजय गोरे, गडचांदूर. -----	१२४
३०	राणी हिराईच्या सामाजिक आणि सांस्कृतिक कार्यांचे ऐतिहासिक अध्ययन - १) सूरज मून; २) प्रा.डॉ.दिवाकर कामडी, ब्रह्मपुरी, जि.चंद्रपूर. -----	१२९
३१	ग्रामीण विकासाच्या दृष्टीने शेतकऱ्यांच्या परिस्थितीचे चिकित्सक अध्ययन - डॉ.सुरेश पवार, पिपरी, जि.वर्धा -----	१३३
३२	भारतीय अर्थव्यवस्थेत गरिबी असमानता आणि बेरोजगारी - प्रा.तुळशीदास शेंडे, गडचिरोली -----	१३८
३३	Innovation in Library Services ग्रंथालय सेवामध्ये नवकल्पना - १) तुषार गेडाम, सुरतोली. जि.भंडारा; २) डॉ.विकास बोरकर, नागपूर. -----	१४२
३४	कोविड-१९ दरम्यान बी.एड छात्राध्यापकांचा ऑनलाईन परीक्षेबद्दलचा दृष्टिकोन व त्यांचे शैक्षणिक संपादन - एक अभ्यास - प्रा.उज्ज्वला नवले, तुकुम, जि.चंद्रपूर -----	१४५
३५	१९९० नंतरचे स्त्रीवादी मराठी कथासाहित्य-१) वैशाली लिचडे, बोंडगाव, सुरबन, ता.मोरगाव, - जि.गोंदिया; २) डॉ.मनिषा नागपुरे, नागपूर. -----	१५३
३६	माहिती अधिकाराचा विकास - प्रा.डॉ.वर्षा चंदनशिवे, ब्रह्मपुरी, जि.चंद्रपूर. -----	१५८

भारत-चीन संबंधाचे संघर्षात्मक परिप्रेक्षातून विश्लेषणात्मक अध्ययन

पवन महंत

सहा. प्राध्यापक

श्री पंढरीनाथ कला वाणिज्य महाविद्यालय, नरखेड.

ई-मेल : pawanmahant3gmail.com ; मोबाईल:- ९३५६३८०१०५

सारांश :

भारत चीन संबंधांचा जेव्हा जेव्हा विचार करण्यात आला दोन्ही देशांमधील संबंध सहकार्यापेक्षा संघर्षात्मक अधिक असल्याचे दिसून येते. या संघर्षाला अनेक कारणे कारणीभूत आहे जसे की भारत चीन सीमा विवाद, १९६२ भारत चीन युद्ध, सीमा वादाबाबत चीनचा दृष्टिकोन, भारत पाकिस्तान युद्धात चीनची भारतविरोधी भूमिका, बांगलादेश निर्मितीला भारताने दिलेल्या पाठिंब्याला चीनचा विरोध नुकताच झालेला गलवान घाटीतील संघर्ष ज्यामध्ये वीस भारतीय सैनिक शहीद झाले तर काही चिनी सैनिकांनाही आपल्या प्राणाला मुकावे लागले. अशा कितीतरी घटना आहे ज्यामुळे हे सिद्ध होते की भारत चीन संबंधांमध्ये सहकार्य कमी आणि संघर्ष अधिक दिसून येतो. भारताचे पहिले पंतप्रधान पंडित नेहरूंपासून तर नंतर झालेल्या अनेक पंतप्रधानांनी चीनसोबत संबंध सुधारण्यासाठी भरपूर प्रयत्न केले. परंतु चीनचे साम्राज्यवादी धोरण, कूटनीती, भारताबद्दल अपप्रचार आणि नेहमी नेहमी घेतलेली भारत विरुद्ध भूमिका यामुळे हे संबंध पाहिजे त्या प्रमाणात सकारात्मक कधीच होऊ शकले नाही. सन १९४९ मध्ये चीनमध्ये क्रांती होऊन जेव्हा साम्यवादी सरकार सत्तेवर आले तेव्हा चीनमधील या परिवर्तनाचे भारताने अगदी मनापासून स्वागत केले आणि नवीन सरकारला शुभेच्छा दिल्या. चीनमधील कम्युनिस्ट सरकारला मान्यता देणारे भारत हे गैर कम्युनिस्ट राष्ट्रांमधील पहिले राष्ट्र होते. वास्तविक भारताची कृती अमेरिकेला आवडलेली नव्हती तरी अमेरिकेची नाराजी पत्करून भारताने चीनला साह्य दिले. आणि संयुक्त राष्ट्रसंघात चीनचे प्रवेशाची समर्थन केले. कोरिया युद्धाचे भारताने चीनचे प्रभावीपणे समर्थन केले. यामागील भारताचा मुख्य उद्देश चीनची मैत्रीचे संबंध प्रस्थापित करण्याचा होता. परंतु तिबेटचा प्रश्न उपस्थित करून चीनने भारताच्या मैत्रीपूर्ण संबंधाला तडा दिला.

प्रस्तावना :

भारत आणि साम्यवादी चीन यांच्या संबंधाची सुरुवात भारताने नव्या सरकारला मान्यता दिली तेव्हापासून झाली.

त्यानंतर दुसऱ्याच वर्षी म्हणजे सन १९५० मध्ये चीनने तिबेटवर आक्रमण केले तेव्हा दोन्ही देशात विलक्षण तणाव निर्माण झाला. तथापि भारतातील अंतर्गत अस्थिरता, आर्थिक दुर्बलता, सैन्याची विभाजन आणि पाकिस्तानचे संकट याचा याचा विचार करून चीन सोबतचे संबंध अधिक सहकार्यात्मक ठेवण्यावर भारताचा भर होता. परंतु चीन मात्र यासाठी मनापासून तयार नव्हता. अमेरिका व पाकिस्तान यांचा सन १९५४ मधील लष्करी करार झाला तेव्हापासून सन १९५९ पर्यंत चीनने भारताशी सलोख्याचे संबंध ठेवण्याला महत्त्व दिले. तथापि याही काळात भारत आणि चीन यांचे सीमा वादावर संघर्ष आणि मतभेद वाढतच होते. विशेषता लडाख मधील अक्साईचीन क्षेत्रातून चिनने रस्ता बांधल्यामुळे हे मतभेद तीव्र होत गेले तिबेट मधून सिकंग प्रदेशाकडे जाण्यासाठी चीनला हा मार्ग जवळ जवळ लष्करीदृष्ट्या आवश्यक वाटत होता. या अतिक्रमणाला भारताने विरोध करू नये म्हणून त्याने भारताच्या पूर्वांचल क्षेत्रात विस्तृत प्रादेशिक हक्क सांगण्यास सुरुवात केल्यामुळे या दोन्ही राष्ट्रांत तणाव निर्माण होणे अपरिहार्य ठरले. मार्च १९५८ मध्ये तिबेट मधील जनतेने चीन सरकारच्या विरुद्ध विद्रोह केला. तिबेटी जनतेचा हा स्वायत्ततेचा आणि अधिकार संबंधाचा लढा चिनने अमानुषपणे दडपून टाकण्यास सुरुवात केली. या आंदोलनाचे नेते दलाई लामा यांनी परिस्थिती आपल्या हातून जात आहे असे दिसतात तिबेट मधून पलायन केले व भारतात राजकीय आश्रय घेतला दलाई लामा यांना भारताने राजकीय आश्रय दिल्याने पुन्हा भारत चीन संबंध बिघडले. कारण चीनच्या शत्रूला भारताने आश्रय दिला आहे असे प्रतिपादन करण्यास चीनने सुरुवात केली. या आरोप प्रत्यारोपामुळे भारत चीन यांच्यात पुन्हा शीत युद्ध सुरू झाले आणि भारताची गणना साम्राज्यवादी राष्ट्रात करण्यास चीनने सुरुवात केली दबाव नीतीचा एक भाग म्हणून चीनने भारत व पंडित नेहरू यांच्याविरुद्ध अतिशय हीन दर्जाचा प्रचार करण्यास व धमक्या देण्यास सुरुवात केली. त्यामुळे भारतातील जनमत समतप्त होऊन त्यांच्या चीनविषयक भूमिकेत तिरस्कार व संशय दृष्टिकोन निर्माण